

Problem bi bil prezanimiv vprašanje,
 če Bleiweis res kot literat prekaša
 Gregorčičevo politikovanje. —
 Kako nad živimi se kritik znaša,
 eksempl kaže Zajca ti kiparja.
 Kar hib je možnih, na račun rovaša
 njegovega je prišlo; ni slovarja,
 ki psovke bi premogel, vanj zagnane.
 Tako se kritike pomen povdarja.
 Kako je vkup nestrokovnjake znane
 in strokovnjake kritik vabil vljudno,
 odkrivat kipa Zajčevega rane!

Učenec.

In vendar še živi ta Zajec. Čudno!
 Zaman je kritikov bilo junaštvo.
 Celo kipari še naprej. — Ostudno!

Učitelj.

Verjemi, da to golo je bahaštvo!
 Mož je ubit. Umetnikom usoda
 je kritika, kjer čaka te prvaštvo,
 če držal boš se mojega navoda.

Legenda o umrli in zopet oživelu ljubezni.

Spisal Ksaver Meško.

Stara je ta pesem — pesem o ženski nestalnosti in nezvestobi in o mladem srcu, ki je moralo zaradi nje umreti. Stara je, in skoro sram me je, da jo ponavljam. A vendar — enkrat še bodi zapeta in izpeta za vedno...

* * *

Nekega jutra so našli mladega umetnika-zvonarja mrtvega med zvonovi v delavnici. In vse zvonove razen treh so našli razbite.

Bliskoma se je razširila novica po mestu, po vsej deželi, daleč čez deželne meje. Ker ime umetnikovo je navzlic mladim njegovim letom že vsepovsod slovelo. Po vsi deželi in daleč izven nje so peli v zvonikih njegovi zvonovi, vsi čudovito skladni, čudežni umotvori. A iz vseh je drhtelo veliko hrepenenje, iz vseh je plakala globoka otožnost in žalost. Z opojnostjo so polnili ti zvoki srca, ko so ljudje začudeni poslušali skrivnostno pesem. A ta mehka opojnost je prehajala v globoko zamišljenost in otožnost. Čim dalje je kdo mogočni spev poslušal, tem več žalosti in bolesti mu je lilo v srce.

„Nikjer še nisem slišal zvonov tako peti“ — je govoril tujec-popotnik na cesti in se je pokrižal ob glasovih, ki so mu s čudežno močjo vzgibavali misli, srce in dušo.

Zakaj od Boga izvoljeni, od umetnosti z bridkostjo blagoslovljeni umetnik je vdihnil vsem svojim delom skrivno svoje hrepenenje in grenko otožnost trpečega srca. Po ljubezni je hrepenel noč in dan, ob delu in v sanjah. Po srcu je koprnel, ki bi bilo vredno, da mu odpre svoje srce z vsemi njegovimi zakladi in biseri, po srcu, ki bi umevalo njegovo in bi se v vdani zvestobi povsem njegovemu izročilo in posvetilo.

A ga ni našel.

Odtod njegove duše otožnost in žalost, ki ji je vlival v vse svoje umotvore. In ti so njegovo bol s stoterimi glasovi in v tisočeri variantah peli križem dežel.

A zgodilo se je čudo v samotnem njegovem življenju.

Srečal je nekoč bitje, da ga večni Umetnik ni mogel doumeti in ustvariti lepšega. Zazrl je ob sebi obraz, da ni bila skladnejša, krasnejša nobena misel umetniške njegove duše, ne sladkejši noben prelesten sen mladega njegovega srca. Videl je za hip goreti pred seboj oči, kakršne morajo biti oči kerubima, stoječega najbliže prestolu božjemu: Ves nebeški svit Luči božje odseva iz teh oči... Srce, ki je zadrhtelo ob tem srečanju v nikdar še okušani radosti in v velikem, tesnem strahu, je zaslišalo glas, kakor bi priplul do njega pozdrav iz nebes, pesem korov angelskih in belooblečenih trum, klečečih pred apokaliptičkim Jagnjetom in pojočih slavospev, ki ga ne more slišati in umeti nihče, ki ni angelskočistega srca. V spanje so mu zvenele odtodaj noč za nočjo sladke njene besede. V sanjah so gorele pred njim žarne njene oči, da so ga bolele njegove, dasi jih je pred bleskom teh nebeških solnc zaklapljal, plašen kakor dete in obenem drhteč v neskončni sreči in sladkosti.

A še bolj je bolelo srce.

Mrl je v nemem hrepenenju. In vse to koprnenje je vlival v blestečo snov, ki je dobivala življenje iz njegovih misli, iz njegovih sil. In vedel je: Ta sedaj še nerazložno, zamolklo jecajoča snov ohrani njegovo hrepenenje dolga stoletja in ga v čudoviti pesmi od roda do roda širi in oznanja.

A glej, nenadoma mu je križala pot življenja čudežna deva. Zanj je cvetela rajska njena krasota, nedotaknjena dotedaj od človeške roke; njemu je hranila vso sladko svojo ljubezen in vso otroško vdanost. Glej, nebeške njene oči, ki je komaj upal sanjati o njih v najsmelejšem snu, so se potapljale v njegove z žarom, da mu je bilo srce pijano od nenadne, prevelike sreče. Nanj je razlival vso svojo prelest in božajočo nežnost angelski njen smehljaj. V njegovo dušo so iskale poti mehke, sladke njene besede — ah, ali ni bila širom otvorjena ta pot od onega trenutka, ko je zavzeto oko prvokrat strmelo v to bitje iz domovine angelov? A zbegana, sreče ne vajena duša ni upala pričakovati blagoslovljene ure, da nastopi to pot kraljica, izmed tisočerih zaželjena.

A je vendar prišla.

Nikoli ni bilo takega praznika v samotnem srcu umetnikovem kakor ob posvečenem dnevu, ko je prvokrat poslušal sladko izpoved ljubeče njene duše in je čutil ob sebi drhteče utripe vzvalovanega, ki-pečega njenega srca . . .

Samo biserno srečo je vlival v tistih srečnih časih v dragoceni bron, ko mu je dajal obliko in življenje. Ni imel prijateljev, ki bi jim zaupal svojo skrivnost. Nimajo prijateljev velike duše; same hodijo po višavah življenja. Zato je mnogokrat tem žalostnejše njih življenje, čim više so se povzpele v moči in v slavi . . . Tudi oni, ki so se mu bližali in so mu ponujali svoje prijateljstvo — dovolj ceno — so se morali ustavljati v spoštljivi oddaljenosti: Umetnik je poznal ceno človekovo in vrednost človeških src in besed.

A ljubljena snov mu je bila zvesta. Pokorna mu je bila v vsem, povsem vdana. Zato mu je bila edini in najdražji prijatelj.

Kakor poprej bolno koprnenje, je vdihaval sedaj „magnificat“ osrečene, ljubeče in ljubljene duše zvonovom, da ga pojo in znanijo širom dežel . . .

* * *

„Česa se bojiš, o duša?“

Večkrat je prenehal v onem srečnem času sredi dela in je zamišljen prisluškoval skrivnostim, ki so klile in tiho govorile v njegovi duši. Brez spanja je presanjaril mnoge noči na postelji ali je slonel ob oknu in se je čudil, zroč omamljen v balzamično noč, tem nerazumljivim tajnostim.

A včasih je v duši hipoma vse utihnilo, kakor v prirodi pred strašno nevihto vse onemi in okameni. Prestrašil se je tedaj in se je vznemirjen vprašal:

„Česa se bojiš, o duša? Glej, tako te ljubi, tako ti je zvesta! Kdaj je bilo kje deključje srce tako polno

same vdanosti in zvestobe? . . . Mirna, o duša, mirna . . .“

Samo ljubezen je videlo od sreče omamljeno oko, samo zvestobo je sanjalo ljubeče, zvesto srce.

In ni moglo umeti in verjeti, ko se je zgodilo nepričakovano čudo. Maziljena kraljica njegovih rožnih sanj je krenila nenadoma na pot, vodečo daleč v stran od njega, in je sledila možu, ki je ni bil vreden in ji ne bo mogel dati, najsi morda res želi in hoče, nikoli toliko ljubezni, kakor ji je dajal on v dar dan za dnevom, uro za uro, ker ji je dal in posvetil vse srce, vse misli, vse moči. Tedaj je obstal prepaden pred nerazjasnim brezdomom človeškega srca in se je venomer mučil z vprašanjem: „Kako to? . . . Zakaj tako?“

A nihče mu ni zagonetke razvozljaj, in sam si je ni mogel.

Tako je prokletstvo njene nezvestobe leglo z vso svojo težo nanj. In ga je strlo.

V noči po njeni poroki je prišel v delavnico. Vzel je majhno, svetlo kladivo. Z njim je stopal od zvona do zvona. Vsakemu je z nežnimi, skoro božajočimi udarci izvabil njegovo skrivnost.

Vsakega, ki je pel njegovo srečo in zmagoslavje njegove ljubezni, je zaznamoval. Zapisal ga je smrti.

Le trije, najzadnji trije, ki jih je vlil v poslednjih dneh, v dneh dvomov in trpljenja, so peli otožno, še žalostnejše nego oni, ki jih je pošiljal v svet, preden je posijala nanj milost angelskega njenega obličja, preden mu je prišlo nebeško razodetje njenega srca.

Potem je kakor utrujen sedel in je sedel dolgo med zvonovi. Blodne njegove misli so se razgovarjale z njimi, kakor se razgovarja ljubeča, obupajoča mati z otrokom, smrti določenim.

„Če je umrla sreča, ne moremo živeti! Ne vi, ki ste bili nje priče in bi naj bili nje znanitelji, ne jaz . . . Vse nas je blagosloвила smrt z milostnim svojim pogledom. Glejte, ob nas stoji — dviga roko . . . Ne srdite se name, otroci moji . . .“

Vstal je, drhteč od boli in sočutja. Vzel je drugo, težko kladivo. Stopajoč z bolestinim, trpečim licem od zvona do zvona, je z mogočnimi, srditimi in obenem ljubečimi mahljaji vse smrti zaznamovane na kosce razdrobil.

„Saj ne morejo živeti in peti! Ne morejo! In ne smejo! Laž je v njih, laž bi oznanovali svetu!“

Kakor vzkliki umirajočih duš je zvenelo po širni delavnici . . .

Le trem poslednjim je prizanesel.

„Vi ste otroci žalosti in trpljenja. V vas je resnica! Ker le trpljenje je resnica življenja, radost je grenka prevara . . . Pojte o tem trpljenju, o moji žalosti od roda do roda . . . In o smrti pojte! Ker

ljubezen je umrla. In z njo je umrlo vse . . . Zato ne pojte nikoli veselo —“

Sklonil je glavo. Stojč, oče in sodnik, ob svojih zadnjih otrocih, je dolgo razmišljal. Ko se je iz pre-mišljevanja zdramil, je tiho in negotovo, kakor bi ne verjel na možnost čudeža, ki mu je duša v njem nenadoma zasanjala, dostavil:

„— razen če bi ljubezen kdaj zopet oživila.“

Objel je, premagan od ljubezni, od obupa, po vrsti te tri zadnje, najmilejše otroke in jih je poljubil. Za slovo je bilo . . .

Drugo jutro so ga našli mrtvega v delavnici.

* * *

Edino dragocenost, ki je ostala meščanom po slavnem umetniku-rojaku, so poklonili v dar najlepši mestni cerkvi, ki so jo baš dozidavali. Materi Dolorosi, Kraljici sedem žalosti, je bila posvečena. In resnično, na vsem širnem svetu ne bi mogli dobiti zvonov, kakor so kmalu spoznali, ki bi bili svetišču Žalostne Matere božje tako prikladni.

„Ali plakajo nad neskončno bolj svoje Gospe? — so ljudje začudeni povpraševali, ko so poslušali čudovito zvonjenje.

„Duh rajnega umetnika ne najde miru na onem svetu. Nazaj prihaja k svoji deci in toži iz njih svojo bol“ — so trdili drugi in so pomilovali umetnika.

„Verjetno. Umoril ga je baje obup zaradi ženske nezvestobe. Ne najdejo miru take duše, dokler živi nezvesta, pravijo.“

Tretji tako. In proklinjali so v mislih in z besedami njo, ki jim je umorila slavnega ljubljenca.

Od daleč so prihajali tujci, da slišijo čarobno pesem zvonov, katerih sloves je od dne do dne rasel in se širil po svetu. In kdor jih je slišal, ni pozabil njihovega petja vse življenje. Smejal se je kdo veselo na ulici; a zapeli so zvonovi — prešernež je obmolknil sredi smeha in je postal zamišljen in otožen. Cel oči otrok, sanjajočih samo neizkaljeno srečo, so se zresnile ob tem čudežnem zvonjenju; kakor bi iz njega tudi v neskrbne mlade duše zavela težeča slutnja o življenja bridkosti in prevarah.

A nobenega srca se ni dojmila ta skrivnostna tožba s tako mogočno silo kakor src, ki so pozabila in pogazila vero, ki so obljube in prisege prelomila

in so se očitno ali naskrivnem vdala nezvestobi. Kakor z žgočimi biči je udarjal v ta srca slednji zvok žalostne pesmi zvonov, tožečih o nestalnosti in nezvestobi . . .

A glej, ni minilo povsem leto, in ona, ki je s svojo nezvestobo zadala smrtni udarec ljubečemu srcu umetnikovemu, je stala tudi sama obupana v življenju, istotako varana in zapuščena. In nikjer ni našla tolažbe, nikjer ne leka skeleči srčni rani.

Tedaj so pred bolno njeno dušo oživeli nekdanji solnčni časi, lepi dnevi mlade njene ljubezni do umetnika, ki jo je oboževal kakor Madono v oltarju. S solzami je mislila nanj v dolgih nočeh in brezsolnčnih dneh. Z vso dušo ga je prosila odpuščanja. Toda — ali ji kdaj odpusti? Ali more? Ali hoče? Ali vidi njeno kesanje? Ali ve za njeno nanovo oživele, vročo ljubezen? Z radostjo bi dala življenje, da bi mogla slišati eno samo njegovo besedo, tako nebeško sladko, tako neskončno zaželjeno: „Odpuščam!“

Po nemirni noči, prečuti v strašnem kesu in obupu, se je napotila na vrt mrtvih. Pokleknila je na rosni njegov grob; poljubila ga je v bridkem kesanju in v veliki, trpeči ljubezni.

„Odpusti, ljubljeni . . .“

Na velikonočno jutro je bilo, na dan vstajenja Večne Ljubezni.

Po mestnih ulicah pa so tedaj postajali ljudje, so strmeli v visoki zvonik cerkve Matere sedem žalosti in so zavzeti poslušali.

„Kako čudovito pojo danes zvonovi pri Materi Dolorosi! Nikoli do danes niso tako peli . . .“

„Vstajenje pojo . . .“

In res so peli vstajenje. Trojno: Vstajenje Vira vse ljubezni, vstajenje umrle in zopet oživele ljubezni mlade žene, plakajoče na tihem grobu, vstajenje duše umetnikove, ki je bila rešena svojega trpljenja tisto uro in je prihitela k ljubljenim svojim zvonovom, da zapoje iz njih novo pesem, pesem zmagoslavja in večne radosti . . .

* * *

Če poklekneš kdaj na moj grob s solzo kesanja in ljubezni v ljubljenih nebeških očeh, naj vzcete v tisti blagoslovljeni uri kipeča radost iz vseh mojih otožnih del . . .

